

Alternativ medisin – holdninger og bruk blant sykehusansatte leger, sykepleiere og kontorpersonell i Nord-Norge

Sammendrag

Bakgrunn. Hensikten med denne studien var å kartlegge forskjellige yrkesgrupper i helsevesenet vedrørende deres holdninger til og bruk av alternativ medisin.

Materiale og metode. I februar 1997 ble det sendt ut et spørreskjema til leger (n = 172), sykepleiere (n = 374) og kontorpersonell (n = 96) ansatt ved medisinske og kirurgiske avdelinger ved seks sykehus i Helseregion Nord. 57 % returnerte skjemaet.

Resultater. Undersøkelsen viste at sykepleiere og kontorpersonell uttrykte en langt mer positive holdning til alternativ medisin (71–72 %) enn legene (16 %) og at de var hyppigere brukere (32 % og 44 %) enn legene (12 %). Legene hadde noe tiltro til akupunktur og urtekurer som behandling ved sykdommer som fibromyalgi og migræne. Sykepleiere og kontorpersonell hadde større tiltro til de fleste metoder og mente at alternativ medisin kunne ha effekt ved mange typer lidelser. Kvinner i alle yrkesgrupper, yngre personell og sykepleiere var i størst grad interessert i informasjon og økt kunnskap om alternativ behandling.

Fortolkning. Alternativ medisin vil sannsynligvis styrke sin stilling i et fremtidig helsevesen med flere kvinnelige leger og med flere sykepleiere i ledende stillinger.

Engelsk sammendrag finnes i artikkelen på www.tidsskriftet.no

Basert på deler av en undersøkelse publisert i *In Vivo* (13)

Terje Risberg
terje.risberg@unn.no
Arne Kolstad
Kreftavdelingen
Universitetssykehuset Nord-Norge
9038 Tromsø

Det hevdes at bruk av alternativ medisin er økende i den vestlige verden (1–3). Samtidig virker det som det i dag er større politisk vilje til å inkorporere alternative behandlingsformer i det etablerte helsevesen.

Den norske lægeförening la frem en egen rapport om dette temaet i 1977 (4), mens Aarbakke-utvalget avgav sin offentlige utredning *Alternativ medisin* 15.12. 1998 (5). Rapporten er ennå ikke ferdigbehandlet i Stortinget. Det tas her til orde for økte bevilgninger til forskning innen alternativ medisin samt oppmykning og endringer i lovverket slik at også alternative utøvere, under visse forutsetninger, skal kunne behandle pasienter med kreft.

Flere undersøkelser fra Norge og Danmark viser at også helsepersonell er brukere av alternative behandlingsformer (6–9). Pedersen og medarbeidere (10) rapporterte at 10% av kvinnelige og 5% av mannlige norske leger benyttet seg av homøopati ved egen sykdom. Nordheim og medarbeidere beskriver 8% bruk av akupunktur mot plager blant 1 135 tilfeldige utvalgte norske leger (11). Aasland og medarbeidere viste at 9% av legene selv hadde fått behandling med akupunktur, men at de for øvrig hadde gjort lite bruk av andre metoder (3). Foreliggende dokumentasjon fra Norge tyder på at leger som selv har brukt alternativ medisin, er mer positivt innstilt til å anbefale sine pasienter slik behandling (3,10, 11).

Formålet med vår undersøkelse var å kartlegge holdninger til og egen bruk av alternativ medisin blant leger, sykepleiere og kontorpersonell ansatt ved sykehus i Nord-Norge. Spesielt var vi interessert i å belyse mulige forskjeller relatert til kjønn, alder og yrke.

Materiale og metode

I løpet av februar 1997 ble det sendt ut et spørreskjema til 642 leger, sykepleiere og kontorpersonell ansatt ved medisinske og kirurgiske avdelinger ved seks sykehus i Helseregion Nord. I Finnmark (Kirkenes og Hammerfest sykehus) og i Troms (Universitetssykehuset Nord-Norge og Håloga-

Fakta

- Sykepleiere er hyppige brukere og uttrykker mer positive holdninger til alternativ medisin enn leger
- Kvinnelige leger og sykepleiere ønsker mer informasjon om alternative terapier
- Kvinnelige og yngre helsearbeidere er hyppigere brukere og uttrykker mer tro på alternativ medisin
- Leger og sykepleiere uttrykker forskjellig tro på hvilke metoder som er nyttige og hvilke sykdommer de kan brukes mot

landssykehuset Harstad) ble samtlige ansatte i de tre yrkesgruppene ved de nevnte avdelinger anmodet om å delta i undersøkelsen. I Nordland ble to sykehus (Nordlandssykehuset i Bodø og Hålogalandssykehuset Narvik) forespurt. Nordlandssykehuset i Bodø takket nei til å delta, Hålogalandssykehuset Stokmarknes ble deretter forespurt og aksepterte deltakelse. Skjemaene ble delt ut av oversykepleier og kontorleder ved hver enkelt avdeling og sendt tilbake av hver enkelt deltaker anonymt. De inviterte deltakerne ble purret én gang.

Spørreskjemaet

Spørreskjemaet ble utviklet av forfatterne i samarbeid med to helsefagstudenter som ledd i en prosjektoppgave (12, 13). Leger og sykepleiere ved Hudavdelingen ved Universitetssykehuset Nord-Norge samt leger og vitenskapelig ansatte ved Institutt for samfunnsmedisin ved Universitetet i Tromsø ble spurt om å kommentere skjemaene samt foreslå forbedringer. Tilbakemeldingene førte til noen endringer. Skjemaet var delt i to deler, en del som ble forelagt alle tre yrkesgrupper og en som bare ble forelagt leger og sykepleiere.

Spørsmål som ble besvart av alle. Alle deltakerne ble bedt om å besvare spørsmål om egne holdninger, egen bruk av alternativ medisin, tiltro til forskjellige metoder og hvorvidt man trodde skolemedisinen kunne lære noe av alternativutøvere.

Spørsmål som bare ble besvart av leger og sykepleiere. Vi spurte helsearbeiderne om ved hvilke tilstander alternativ medisin

kunne ha positiv effekt og hvorvidt de ønsket mer kunnskap og informasjon om de ulike terapiene.

Metodene som ble benyttet som svaralternativer i spørreskjemaet samsvarer med dem Den norske lægeforsking omtaler som de vanligste i sin rapport (5). Deltakerne ble i tillegg oppfordret til å beskrive alle andre typer alternative behandlingsmetoder de hadde benyttet i et åpent spørsmål. Alle deltakerne besvarte i tillegg et spørreskjema med bakgrunnsvariabler (kjønn, aldersgruppe, arbeidssted, yrke, avdeling).

Statistikk

Studien ble analysert ved hjelp av statistikkprogrammet SAS (14). Deskriptive analyser ble utført ved khikvadrattesting mellom grupper. Logistisk regresjon ble benyttet for å vurdere betydningen av faktorer som kjønn, alder og yrke på deltakernes holdninger og bruk av alternativ medisin. I tilfeller hvor uavhengige faktorer har vært oppfattet som kategoriske, har vi benyttet «dummyvariabler», $n-1$ i antall. Der logistisk regresjon er utført og svarskjemaet inneholdt mer enn to alternativer, er svarkategorier og utført dikotomisering gjengitt i tabellene som gjen-gir spørsmålene (tab 1, tab 2). Antall deltakere i de forskjellige analysene varierte noe, grunnet manglende data.

Deltakerne ble informert skriftlig om undersøkelsen og forklart at deltakelse var frivillig. Studien var på forhånd godkjent av regional etisk komité i Helseregion Nord.

Resultater

Beskrivelse av deltakerne

I alt 57 % av de forespurte helsearbeiderne (363 av 642) besvarte skjemaet. Svarprosenten blant leger, sykepleiere og kontorpersone-ll var henholdsvis 59 (102/172), 53 (197/374) og 67 (64/96). Sykepleiergruppen bestod i hovedsak av kvinner (90 %), i motsetning til legegruppen, der de fleste var menn (71 %). Kun én mannlig kontoransatt deltok i undersøkelsen. Det var ingen sikker forskjell i gjennomsnittlig alder mellom de undersøkte yrkesgruppene ($p = 0,48$), men innen legegruppen var kvinnene i gjennomsnitt yngre enn sine mannlige kolleger ($p = 0,04$) og det var en skjev fordeling av antall kvinnelige leger i de forskjellige aldersgruppene. I de to yngste aldersgruppene (20–29 år og 30–39 år) var henholdsvis 50 % og 36 % kvinner, mens det i de eldste aldersgruppene samlet sett kun var 16 % kvinner. Det foreligger ingen opplysninger om helsearbeiderne som valgte å la være å delta i studien.

Holdninger til og bruk av alternativ medisin

Tabell 1 beskriver deltakernes generelle holdninger til og bruk av alternativ medisin etter at det er tatt hensyn til mulige samvarierende faktorer som yrke, alder og kjønn. I alt 56 % av deltakerne beskrev sitt syn på

Tabell 1 Sammenheng mellom deltakernes svar på spørsmålene og undersøkte faktorer (n = 365)

Variabler	Positivt syn på alternativ medisin		Oppsøkt alternativ medisin for egne plager	
	Oddsforhold	95 % konfidensintervall	Oddsforhold	95 % konfidensintervall
<i>Kjønn</i>				
♀	1,0	Referanse	1,0	Referanse
♂	0,6	0,3–1,3	0,2	0,1–0,6
<i>Alder (år)</i>				
20–29	1,2	0,6–2,5	0,9	0,5–1,9
30–39	1,1	0,5–2,3	2,0	1,0–3,9
40–49	1,0	Referanse	1,0	Referanse
50–59	0,7	0,3–1,7	0,8	0,3–2,1
60+	0,2	0,1–0,3	0,5	0,1–2,6
<i>Yrke</i>				
Sykepleiere	1,0	Referanse	1,0	Referanse
Kontorpersonell	1,0	0,5–2,0	1,7	0,9–3,2
Leger	0,1	0,1–0,2	0,6	0,3–1,3
<i>Oppsøkt alternativ medisin</i>				
Ikke oppsøkt	1,0	Referanse	–	–
Har oppsøkt	4,0	2,1–7,5	–	–

Deltakernes svar er justert for alle faktorer vist i tabellen

alternativ medisin som meget positivt eller noe positivt. Det var færre leger (16 %) enn sykepleiere (71 %) og kontorpersone-ll (72 %) som angav en positiv holdning. Deltakere over 60 år uttrykte et mer negativt syn på alternativ medisin. Blant dem som var positive, hadde 43 % en eller flere ganger benyttet alternativ behandling for egen sykdom, mens det kun var 12 % blant dem som beskrev seg som nøytrale eller negative som var brukere. 12 % prosent av legene (12/102), 32 % (63/196) av sykepleierne og 44 % (28/64) av kontorpersone-ll hadde benyttet alternativ medisin ved egen sykdom (tab 3). Sju av 29 (24 %) av de kvinnelige legene, men bare fem av 73 (7 %) av deres mannlige kolleger hadde benyttet alternative terapier for egen sykdom (prosentvis forskjell mellom gruppene 17 %; 95 % KI 0–34 %; $p = 0,02$). Det samme mønsteret ble funnet hos sykepleierne, der 61 av 176 (35 %) av de kvinnelige sykepleierne var brukere, mot to av 20 (10 %) av de mannlige sykepleierne (25 % forskjell; 95 % KI 10–40 %; $p = 0,03$). Mer enn halvparten (53 %) av brukerne av alternativ medisin hadde benyttet mer enn én metode.

Akupunktur var den terapiformen som legene var mest positive til (tab 4). For øvrig uttrykker de en viss tiltro til diettbehandling. De to andre yrkesgruppene hadde god tiltro til de fleste behandlingsmetoder, bortsett fra håndspåleggelse og helbredelse ved bønn.

Henholdsvis 21 % og 33 % av legene mente at alternativ medisin kunne ha effekt ved migrene og fibromyalgi (tab 5). Syke-

pleierne mente derimot at alternativ medisin kunne ha effekt ved de fleste av de angitte lidelser.

Deltakernes ønske om mer informasjon og kunnskap

Sykepleierne ønsket i større grad enn legene mer kunnskap om alternativ medisin, og yngre deltakere var mer positive enn eldre (tab 2). Kvinnelige leger skilte seg ut fra sine mannlige kolleger ved å være langt mer positive til et tilbud om mer informasjon/kunnskap (72 % mot 36 %) ($p = 0,001$).

Tabell 2 Ville du vært interessert i mer informasjon eller kunnskap om alternativ medisin hvis du hadde fått tilbud om det? Ja (positivt), nei, vet ikke (negativt)

1Variabler	Oddsforhold	95 % konfidensintervall
<i>Kjønn</i>		
♀	1,0	Referanse
♂	0,4	0,2–0,9
<i>Alder (år)</i>		
20–29	2,5	1,1–5,4
30–39	2,9	1,3–6,6
40–49	1,0	Referanse
50–60+	1,2	0,5–3,0
<i>Yrke</i>		
Sykepleiere	1,0	Referanse
Leger	0,3	0,1–0,5

¹ Variablene i tabellen er gjensidig tatt hensyn til i analysene

Tabell 3 Om du har vært i kontakt med alternativ medisin, hvilken behandlingsform har du benyttet? Du kan sette flere kryss.

	Leger (n = 102)		Sykepleiere (n = 197)		Kontorpersonell (n = 64)	
	11	(11 %) ² %	63	(32 %) ² %	28	(44 %) ² %
Antall brukere ¹						
Akupunktur	5		11		19	
Homøopati	7		16		20	
Healing/bønn	1		9		23	
Soneterapi	1		8		11	
Nitter-kur	0		1		0	
Diett-/urtelkurer	4		6		6	
Andre typer	1		3		11	

¹ En av brukerne blant legene oppgav ikke hvilken metode som var brukt

² Prosent brukere av en metode i forhold til totalpopulasjon i hver yrkesgruppe. Da enkelte deltakere bruker flere metoder, vil summen av prosentene overstige oppgitt prosent brukere i hver yrkesgruppe

Tabell 4 Vær så snill å angi hvorvidt de angitte metodene etter din mening kan ha effekt ved en eller flere typer sykdom

Terapiform	Terapiformen kan ha effekt ¹		
	Leger	Sykepleiere	Kontorpersonell
	Ofte eller noen ganger (n = 96–100) Prosent	Ofte eller noen ganger (n = 184–192) Prosent	Ofte eller noen ganger (n = 56–62) Prosent
Akupunktur	88	95	94
Urter/dietter/grønnsaker	42	59	66
Homøopati	26	73	81
Nitter-kur	22	37	44
Helbredelse ved bønn	19	26	32
Soneterapi	18	71	80
Healing	13	26	31

¹ 3–7 % av deltakerne har ikke besvart spørsmålene om effekt av de forskjellige terapiene

Diskusjon

Et hovedfunn i vår undersøkelse var at kvinner i større grad enn menn, sykepleiere og kontoransatte i større grad enn leger og yngre deltakere i større grad enn eldre hadde et positivt syn på alternativ medisin. Det samme mønsteret gikk igjen når det gjaldt personlig bruk, tiltro til forskjellige alternative metoder og ønske om mer kunnskap eller informasjon.

Svarprosenten i undersøkelsen var noe lavere enn forventet, særlig blant sykepleierne. Vi har ikke kunnet kontrollere om de ansatte var på jobb da informasjon om studien

ble gitt og skjemaene delt ut av oversykepleier. Et mulig problem er at enkelte ansatte ved små avdelinger kan ha følt at deres anonymitet ikke ble godt nok ivarettatt og derfor ikke ønsket å delta. Fra tidligere studier er det rapportert at kvinner er hyppigere brukere av alternativ medisin enn menn (9) og at dette også gjelder kvinnelige leger i forhold til mannlige (3, 10, 11). Kjønnsforskjellen blant sykehusleger i vår studie synes imidlertid å være enda klarere enn det tidligere undersøkelser har vist. Vi gjenfinner dette mønsteret innenfor sykepleiergruppen, noe som støtter våre konklusjoner om at holdningsforskjeller synes å være knyttet til helsepersonellens kjønn, ikke bare til utdanning. Det er viktig å være klar over at gjennomsnittsalderen for de kvinnelige legene i vår studie er lavere enn for de mannlige. I analysene som beskriver deltakernes holdninger til og bruk av alternativ medisin, har vi derfor tatt hensyn til alder.

Kvinnene i vår studie skiller seg også fra menn ved å uttrykke større tro på at skolemedisinen kan ha noe å lære av alternativ medisin og ved å ønske mer informasjon og åpenhet omkring alternative terapier. Disse observasjonene er viktige fordi andelen kvinnelige leger øker raskt og fordi sykepleiere i økende grad bekler ledende posisjo-

ner i helsevesenet. Etter hvert som stadig flere kvinner overtar ansvar innen våre sykehus og i primærhelsetjenesten, må vi derfor forvente økende interesse for informasjon og kunnskap om andre metoder enn de tradisjonelle skolemedisinske terapiformer. Aasland og medarbeiderne (3) viste at norske leger var skeptiske til de fleste former for alternativ medisin med unntak av akupunktur og diett-/vitaminbehandling. Vår undersøkelse bekrefter disse resultatene. Som i vår undersøkelse favoriserer legene bruk av ikke-skolemedisinske terapier ved tilstander der det ikke finnes god skolemedisinsk behandling og når sykdommen ikke regnes som farlig (15).

Det er delte meninger om alternativ medisin skal ha en plass innen det etablerte helsevesen eller ikke. Innen skolemedisinen mener de fleste at kravet til vitenskapelig dokumentasjon bør stå sentralt. Det er også en utbredt oppfatning blant skolemedisinere at de samme krav bør stilles til alternativ medisin, før man eventuelt velger å ta slike metoder i bruk. Vi som skolemedisinere kan imidlertid ikke stikke hodet i sanden og tro at vi er alene på helsemarkedet. Det er viktig at vi er engasjert i debatten rundt alternativ medisin. Det må bli en selvfølge at skolemedisinere skaffer seg kunnskap om de mest brukte alternative terapiformene. Bare da kan vi gi råd til våre pasienter og ikke minst ha mulighet til å påvirke myndighetene.

Litteratur

Komplett litteraturliste finnes i artikkelen på www.tidsskriftet.no

- Cassileth BR, Schraub S, Robinson E, Vickers A. Alternative medicine use world wide: the International Union Against Cancer Survey. *Cancer* 2001; 91: 1390–3.
- Ernst E, Cassileth BR. How useful are unconventional cancer treatments? *Eur J Cancer* 1999; 52: 617–22.
- Aasland OG, Borchgrevink CF, Fugelli P. Norske leger og alternativ medisin. *Tidsskr Nor Lægeforen* 1997; 117: 2464–8.
- Alternativ medisin. Den Norske lægeforening si haldning til alternativ medisin. *Innstilling til Alternativ medisintvalet*. Oslo: Den norske lægeforening, 1977.
- Norges offentlige utredninger. Alternativ medisin. NOU 1998: 21 Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Seksjon statens trykning, 1998.
- Salmenpera L, Souminen T, Lauri S. Oncology nurses' attitudes towards alternative medicine. *Psychooncology* 1998; 7: 453–9.
- Raben H, Jørgensen KC, Aggernæs KH. Brug av alternativ behandling blant personalet ved en psykiatrisk og en fysiurgisk afdeling. *Ugeskr Læger* 1993; 155: 803–6.
- Pedersen EJ, Norheim AJ, Fønnebø V. Norske legers holdninger til homøopati. *Tidsskr Nor Lægeforen* 1996; 116: 2186–9.
- Norheim AJ, Fønnebø V. Doctors' attitudes to acupuncture, and their experience as acupuncture patients. A Norwegian study of 1135 randomly selected doctors. *Soc Sci Med* 1998; 47: 519–23.
- Risberg T, Kolstad A, Johansen A, Vingerhagen K. Opinions on and use of alternative medicine among physicians, nurses and clerks in northern Norway. *In Vivo* 1999; 13: 493–8.

Tabell 5 Ved hvilke av følgende tilstander kunne du være positiv til alternativ medisin?

Sykdomstilstand	Leger ¹ (n = 97–100) Prosent	Sykepleiere ¹ (n = 181–192) Prosent
Øvre luftveisinfeksjoner	8	42
Kreft	7	38
Revmatisme	11	56
Allergi	12	63
Migrene	21	69
Fibromyalgi	33	64

¹ Antallet varierer pga. manglende data